

T.a.v. de informateurs
Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Den Haag, 14 oktober 2021

Onderwerp: Toenemende zorgen over het vestigingsklimaat

Geachte heren Remkes en Koolmees,

Afgelopen zomer boden wij uw voorganger mw. Hamer namens meer dan 50 burgemeesters en enkele ondernemersorganisaties een [manifest](#) aan waarin wij onze zorgen uitten over het vestigings- en ondernemingsklimaat in Nederland. Het gaat daarbij om een goede leefomgeving, een goed opgeleide beroepsbevolking, kennis en innovatie van wereldklasse, excellente verbindingen binnen Nederland en met het buitenland en een betrouwbare en voorspelbare overheid.

Wij maken ons hier vanuit de vele prachtige regio's die ons land rijk is, zorgen over. Nederland prijst zich gelukkig met sterke clusters van bedrijvigheid. Die zijn het gevolg van een uniek samenspel van kleine en grote bedrijven, kennisinstellingen en overheden. Zij zijn belangrijk voor werkgelegenheid, leefbare regio's én om te zorgen dat we hier de energietransitie en innovaties tot een succes maken. Onze clusters zijn zeer afhankelijk van een goed vestigingsklimaat.

De afgelopen maanden hebben wij gemerkt dat de zorgen over ons vestigingsklimaat niet alleen bij 50 burgemeesters en ondernemers(organisaties) leven maar dat er een gedeeld besef is in het hele land. Wij zien ook dat de zorgen erover toenemen, bijvoorbeeld door de recente plotselinge lastenverzwaringen voor bedrijven, met negatief effect op de investeringen die in Nederland worden gedaan.

Meerdere partijen gaven ons aan het manifest mee te willen tekenen. In totaal meer dan 70 nieuwe organisaties hebben zich inmiddels aangesloten bij het [manifest](#), waarmee het totaal ondertekenaars op inmiddels meer dan 120 komt. Onder de ondertekenaars zijn onder meer hoogleraren en universiteitsbestuurders, de VSNU, de Vereniging van Hogescholen, MBO Raad, PO-Raad, VO-Raad, FB Ned, alle gedeputeerden van Economische Zaken van de provincies, regionale ontwikkelingsmaatschappijen en individuele bestuurders.

Daarom doen wij namens alle ondertekenende partijen in navolgend manifest aanbevelingen op een zestal terreinen waar we graag met een komend kabinet publiek-privaat de schouders onder zetten. Alleen zo dragen we bij aan de brede welvaart waarvan het hele land op lange termijn profiteert.

Samen de schouders onder een aantrekkelijk Nederland!

Hoogachtend,

Ingrid Thijssen, voorzitter VNO-NCW en Jacco Vonhof, voorzitter MKB-Nederland

Bijlage: *Manifest vestigingsklimaat*

C.c.: *Een afschrift van deze brief gaat naar de bewindslieden van Economische Zaken en Klimaat, Buitenlandse Zaken, Infrastructuur en Waterstaat, Financiën en de minister-president.*

Echte brede welvaart vraagt om een goed landelijk én regionaal vestigingsklimaat

Ons land staat voor de uitdaging om een hogere brede welvaart te bereiken. Een belangrijke voorwaarde daarvoor is het structureel versterken van ons verdienvermogen. Alleen zo kunnen we alle wensen betalen, zorgen voor werk en Nederland aantrekkelijk en leefbaar houden.

Onze open houding heeft ons veel gebracht

Het versterken van ons verdienvermogen vraagt om een scherpe blik op waarop deze is gebaseerd. De (internationale) ondernemingen en kennisinstellingen in onze regio's zorgen er namelijk voor dat we wereldwijd een deuk in een pakje boter slaan. Ze zijn ingebed in sterke regionale clusters, denk aan Wageningen met *Foodvalley*, de *Greenports*, het financiële cluster rond Amsterdam, het *biotech cluster* rond Leiden, het *health cluster* rond het Utrecht Science Park, Brainport Eindhoven en onze sterke chemie- en industrieclusters in bijvoorbeeld Delfzijl, Emmen, Limburg, Zeeland, Rotterdam en rond het Noordzeekanaal. Ook zien we her en der prachtige nieuwe clusters van bedrijvigheid ontstaan, bijvoorbeeld rond fotonica.

Dit soort clusters met internationaal opererende bedrijven zijn innovatiever, exporteren meer en hebben (relatief) meer mensen in dienst tegen betere voorwaarden. Mkb-bedrijven, grote bedrijven en kennisinstellingen werken samen in unieke ecosystemen waarin zij van elkaar afhankelijk zijn. Dit zorgt er voor dat een hele economie zich eraan kan optrekken. Vergelijk het met de *Champions League*. Slechts een paar Nederlandse ploegen kunnen erin acteren, maar daarmee zorgen ze wel dat het hele bouwwerk zich blijft ontwikkelen en we ook weer nieuwe binnenlandse en buitenlandse spelers aan ons (blijven) binden als land. Onze open houding heeft ons de afgelopen decennia bepaald geen windeieren gelegd en hiervan plukken we in onze gemeenten en regio's nog altijd de vruchten.

Zorgen!

Op alle ranglijstjes scoort Nederland nu nog goed. Wij zien echter steeds meer serieuze signalen in onze lokale omgeving dat onze positie langzaam afbrokkelt (zie de bijlage voor wat voorbeelden). Daarbij moeten we ons realiseren dat ranglijstjes altijd gebaseerd zijn op cijfers en prestaties uit het verleden. We kijken daarmee alleen maar in de achteruitkijkspiegel in plaats van vooruit. We missen door het stikstofbeleid bijvoorbeeld nu al voor miljarden aan duurzame investeringen in onze regio's die hadden kunnen bijdragen aan de brede welvaart ter plaatse. Als we ook de nationale woningnood, onze kwetsbare wijken, onze slechte onderwijscores, het gebrek aan structuurversterkende investeringen (kennis, innovatie, duurzaamheid) en bijvoorbeeld onze bereikbaarheid niet flink aanpakken, prijzen we ons uit de markt en haken investeerders af.

Naar een nieuwe aanpak voor een beter vestigingsklimaat

Wie aan het verbeteren van het vestigingsklimaat denkt, denkt vaak aan allerlei fiscale maatregelen om bedrijven te verleiden om in onze steden en regio's te investeren. Daar gaat het ons nadrukkelijk niet om! Wat ons betreft moeten we het bij het versterken van ons vestigingsklimaat juist niet zoeken in allerlei ingewikkelde fiscale constructies. Nederland moet geen doorstroomhuis voor kapitaal zijn dat nergens aan bijdraagt. Wil Nederland echt aantrekkelijk blijven voor internationale ondernemingen en reële activiteiten dan moeten we komende jaren, samen met een nieuw kabinet, vooral werken aan zes hele concrete ambities die onze bereikbaarheid, ons talent en onze kennispositie echt vooruit helpen. Zaken die zorgen dat ons leefklimaat, het voorzieningenniveau en de connectiviteit verbeteren, dat we goed opgeleide mensen hebben en er geen talent meer verloren gaat, dat er meer goede en duurzame woningen komen en dat internationaal talent ons land weet te vinden en hier goed terecht kan (van arbeids- tot kennismigrant). Dat zijn de factoren die het verschil maken voor toekomstig economisch succes.

- 1. Zorg voor de beste beroepsbevolking.** De kwaliteit van de mensen bepaalt in belangrijke mate hoe goed je als bedrijf bent en hoe aantrekkelijk we als land zijn voor ondernemingen. Zo simpel is het. Op dit vlak gaat het niet goed. Onderwijscores lopen terug, Nederland is de afgelopen jaren op onderdelen een consistente daler in de PISA-scores. Een flinke kwaliteitsimpuls en extra investeringen in het voortgezet en basisonderwijs zijn keihard nodig. Om de kansenongelijkheid in het onderwijs aan te pakken, is het daarbij zaak te investeren in het bereiken van een gelijke startpositie bij de start op de basisschool op 4-jarige

leeftijd. Ook moeten we werken aan meer stages, een betere aansluiting van de regionale arbeidsmarkt op het (mbo/hbo) onderwijs, meer instroom in bèta/techniek én minder voortijdige schoolverlaters. Naast investeren in talent is het ook van belang, gezien de krapte in vele sectoren, dat we internationaal talent aan ons weten te blijven binden. Gerichte aandacht is nodig voor voldoende plekken op internationale scholen voor kenniswerkers en behoud van regelingen om internationaal talent met succes naar Nederland te kunnen halen in sectoren waar schaarste heerst (*30 procentsregeling*). Goede woonruimte voor arbeidsmigranten is broodnodig. Daar moeten we met elkaar de komende jaren de schouders onder zetten in lijn met de aanbevelingen van de commissie-Roemer.

- 2. Een top leefklimaat.** Om aantrekkelijk te zijn als land voor talent van alle niveaus is het ook van belang dat we een goed leefklimaat hebben met goede (culturele) voorzieningen. Simpel gezegd; dat het prettig is om in Nederland te wonen en werken. Hier maken we ons zorgen over. Voor velen is bijvoorbeeld het vinden van een betaalbare woning nu een enorme opgave. Het tekort aan woningen moet nu echt snel worden opgelost, waarbij iedereen toegang krijgt tot de woningmarkt. Dat betekent meer bouwen, meer sociale en midden-huur en duurzame en bereikbare woningen. We moeten bouwen in de stad én daarbuiten, en zorgen voor voldoende groen in de stad en daarbuiten. Fors investeren in verduurzaming van bestaande woningen én zorgen dat nieuwe woningen bereikbaar zijn. Om dit alles mogelijk te maken moet de woningbouwimpuls worden versterkt, de verhuurderheffing stapsgewijs verlaagd worden en in combinatie met resultaatafspraken over nieuwe én duurzame woningen. Bovendien is het noodzakelijk dat de middelen uit het Rijk worden 'ontschot'. Ook is een nationale en integrale aanpak nodig voor het versterken van de leefbaarheid in kwetsbare wijken en het terugdringen van kansenongelijkheid (zie ook de [eerdere oproep](#) van burgemeesters hiertoe).
- 3. Kennis en innovatie van wereldklasse.** Nederlandse wetenschap en innovatie in onze clusters zijn nog van topniveau. Alleen al de *Brainport* regio is bijvoorbeeld een Europese koploper door de krachtige samenwerking tussen bedrijven en wetenschappers. Onze investeringsniveaus zijn echter – zowel publiek als privaat – te laag om dat nog heel lang vol te kunnen houden. De recente daling van Nederland in de *Innovatieranking* van de Europese Commissie illustreert dit. Internationaal gezien zijn onze investeringsniveaus, zowel publiek als privaat, te laag. De afgelopen jaren bleef het percentage dat overheid, bedrijfsleven en andere partijen samen investeren, steken rond de 2,16 procent van het bbp (bron: Rathenau). Dat moet echt anders. Verschillende Europese landen en regio's laten zien hoe het ook kan, zoals in Leuven waar de Vlaamse overheid fors investeert in micro-elektronica. Van belang zijn onder meer extra investeringen in nieuwe (digitale) sleuteltechnologieën, waaronder artificiële intelligentie (AI). Ook ons fundamenteel en toegepast onderzoek moet worden versterkt met extra investeringen, zoals bepleit door de [Kenniscoalitie](#). Essentieel voor het bevorderen van private investeringen is het versterken van de huidige WBSO-regeling en de Innovatiebox.
- 4. Strategisch industriebeleid.** Onze kennis en innovatiepositie vormen de basis voor de export van de toekomst. Nederland verdient nu circa 34 procent van haar inkomen over de grens. Dat moet op zijn minst zo blijven, maar eigenlijk moet dit inkomen groeien om onze publieke voorzieningen te kunnen blijven betalen. De industrie vervult hierin een belangrijke knooppuntfunctie gezien haar aandeel in innovatie en export, en de verbinding met andere sectoren. Dat vraagt, zeker in deze veranderde internationale wereld, om een echt actief strategisch industriebeleid dat is verbonden aan de plannen in de EU (*'open strategische autonomie'*) én gericht is op de kansen die de grote transities (*digitalisering en verduurzaming*) bieden. Het topsectorenbeleid vormt een goede basis, maar dit moet verder worden gemoderniseerd. Hierbij hoort een veel betere verbinding met de excellente regionale clusters en ecosystemen in ons land, zodat de kennis ook wordt vertaald in waarde voor alle Nederlanders. Hiervoor hebben de regio's een helder plan gepresenteerd. Ook is het van belang dat Nederland in woord en daad mee kan doen in strategische grootschalige projecten op EU-niveau (*IPCEI's*, *GAIA-X*, *AI*, *Quantum*). Voor onze industriële clusters is verder versnelde uitvoering van het Klimaatakkoord en het maken van keuzes voor én het aanleggen van nieuwe infrastructuur (CO₂, waterstof en elektriciteit) broodnodig. Alleen zo zorgen we dat we Nederland en de industrie op voorsprong zetten in de energietransitie en we het weglekken van CO₂ en bedrijvigheid voorkomen. Bij internationaal ondernemen en strategisch industriebeleid hoort tot slot ook een stevige inzet op moderne handelsakkoorden, als dragers van Europese waarden en normen en met inzet op een gelijk speelveld. Zo kunnen we als EU standaarden wereldwijd naar een hoger plan tillen met duurzame en goede handel (*race naar de top*). Door internationaal de tien principes van *UN Global Compact* en de SDG's invulling te geven, zorgen Nederlandse bedrijven dat we maximaal bijdragen aan het oplossen van de wereldwijde uitdagingen.
- 5. Steengoede en duurzame bereikbaarheid met de wereld én de regio.** Door haar ligging is Nederland altijd onderscheidend geweest in de verbindingen met de rest van de wereld. Nederland als *gateway to Europe*

is een belangrijke propositie voor (internationaal) opererende ondernemers. Deze positie wordt echter bedreigd doordat andere landen ook fors investeren en nieuwe (duurzame) verbindingen nodig zijn vanwege de toenemende verstedelijking en de noodzaak om duurzaam te kunnen reizen. Investeer daarom in betere (OV-)verbindingen in het stedelijk gebied¹ (bijvoorbeeld lightrail) en met alle delen van het land (onder andere de aanleg van de Lelylijn) om zo nieuwe woningbouw te ontsluiten. Hoogwaardige (snel)fietsverbindingen, een multimodaal vervoerssysteem van topkwaliteit (bijvoorbeeld op de A1-corridor) en betere (HSL-)verbindingen met omliggende landen voor meer duurzaam reizen, zijn essentieel. Ook de betere (internationale) bereikbaarheid van toplocaties en campussen - in bijvoorbeeld de regio Eindhoven- vraagt om extra investeringen (denk aan de Brainportlijn). Stikstof en nieuwe geluidswetgeving staan ruimte voor vestiging van nieuwe (duurzame) bedrijven in de weg en kunnen zelfs een succesvolle energietransitie belemmeren. Dit knelpunt moet worden opgelost. De internationale connectiviteit via Schiphol en Rotterdam is cruciaal bij het herstel van het verdienvermogen van de Nederlandse economie. Door verduurzaming kunnen we ons blijven onderscheiden en de internationale toppositie als verbinding naar de wereld behouden. Voor de Nederlandse zeehavens, waaronder Rotterdam, zijn forse publiek-private investeringen nodig in de klimaattransitie, waaronder een warmtenet, walstroom en een waterstofinfrastructuur. Ook is een grotere inzet op duurzame luchtvaart en minder hinder nodig, door inzet van duurzame vliegtuigbrandstoffen en innovaties rond vliegtuigontwerp en -aandrijving (zie Akkoord Duurzame Luchtvaart). Er moet ontwikkelruimte voor Schiphol als multimodaal vervoersknooppunt zijn, inclusief het doortrekken van de Noord-Zuidlijn. Een spoedig besluit over Lelystad Airport is daarbij gewenst. Zo gaat Schiphol bijdragen aan het herstel van de Nederlandse economie én blijven we werken aan het verdienvermogen van Nederland.

- 6. Een betrouwbare en voorspelbare overheid met stabiel beleid.** Een betrouwbare en voorspelbare overheid is van groot belang voor het vestigingsklimaat. Ondernemers moeten weten waar ze aan toe zijn. Op veel terreinen kan dat echt beter. Zo moeten de administratieve lasten en bureaucratie voor ondernemers verder worden teruggedrongen met een nieuwe (nationale én regionale) aanpak tegen regeldruk. Een nieuwe regel erbij betekent één er af net als in het buitenland. Op fiscaal gebied is wat ons betreft vooral rust, stabiliteit en voorspelbaarheid van belang. In de afgelopen periode was er op fiscaal terrein namelijk sprake van *zigzagbeleid*², nationale 'koppen' bovenop EU-beleid en een sterk *gejojo* met tarieven waardoor we investeerders in onze regio's zagen afhaken. Door juist nu *post-COVID* stabiliteit en voorspelbaarheid te bieden, creëert Nederland investeringszekerheid voor ondernemers uit binnen- en buitenland. Voor familiebedrijven, vaak geworteld in onze regio's en zeer innovatief, betekent dit bijvoorbeeld dat de bedrijfsopvolgingsregelingen moeten worden verbeterd. Voor de lange termijn moet Nederland inzetten op internationale harmonisatie van de winstbelastinggrondslag om zo belastingontwijking definitief uit te bannen.

Samenwerken

Door komende kabinetsperiode nationaal en regionaal eendrachtig samen te werken aan deze zes punten kunnen wij zorgen dat onze regio's bloeiende clusters en ecosystemen van internationaal opererende ondernemingen uit binnen- en buitenland, mkb-bedrijven en kennisinstellingen blijven. Alleen zo borgen we op lange termijn echte brede welvaart voor iedere Nederlander. Graag werken we dit samen met een nieuw kabinet verder uit.

Dit manifest wordt ondersteund door de volgende organisaties en gemeenten:

Gemeente Almelo, Gemeente Alphen aan den Rijn, Metropoolregio Amsterdam, Gemeente Apeldoorn, Gemeente Barneveld, Gemeente Breda, Gemeente Deventer, Gemeente Dordrecht, Gemeente Eemshaven, Gemeente Eemshaven, Gemeente Emmen, Gemeente Goes, Gemeente Gouda, Gemeente Heerlen, Gemeente Heerenveen, Gemeente Helmond, Gemeente 's-Hertogenbosch, Gemeente Kerkrade, Gemeente Leeuwarden, Gemeente Lelystad, Gemeente Leiden, Gemeente Maastricht, Gemeente Meierijstad, Gemeente Middelburg, Gemeente Moerdijk, Gemeente Nijmegen, Gemeente Oss, Gemeente Roermond, Metropoolregio Rotterdam –

¹ Ter illustratie van wat nodig is in stedelijke gebieden: zo bouwt alleen al de Utrechtse regio één op de acht woningen die Nederland nodig heeft komende jaren. Bereikbaarheid van woon- en werkplekken is dan ook essentieel. Hiervoor zijn onder andere lightraillijnen voorzieningen nodig, snelfietsroutes, investeringen in stations en een hoogwaardige OV-ring om de stad. Voor andere steden gelden vergelijkbare opgaves om de stad (duurzaam) bereikbaar te houden terwijl komend decennium hopelijk meer wordt gebouwd.

² De innovatiebox is twee maal verhoogd, de 30 procentregel is ingekort, de renteaftrekbeperking is de strengste in de EU, de verliesverrekening is ernstig beperkt en er hangt een verhuisboetes boven de markt. Ook is rondom de Vpb afgeweken van de oorspronkelijke plannen en ontstond er onzekerheid.

Den Haag, Gemeente Schiedam, Gemeente Sittard-Geleen, Gemeente Smallingerland, Gemeente Stichtse Vecht, Gemeente Terneuzen, Gemeente Tilburg, Economic Board Utrecht, Gemeente Velsen, Gemeente Veldhoven, Gemeente Vlissingen, Gemeente Vijfheerenlanden, Gemeente Westerkwartier, Gemeente Westland, Gemeente Woerden, Gemeente Zaanstad, Gemeente Zwolle VNO-NCW, MKB-Nederland, VNO-NCW MKB Noord, LWV, VNO-NCW Brabant Zeeland, VNO-NCW West, VNO-NCW Midden en Jong Management.

In aanvulling op deze lijst zijn daar onlangs de volgende ondertekenaars bijgekomen:

Prof B. ter Weel (UVA), Prof R. Beetsma (Professor and Vice-Dean / Chairman | Amsterdam School of Economics) Prof B. Baarsma (CEO Rabo Carbon Bank & Hoogleraar UvA), Prof H. Garretsen (RUG), Prof R. Dijkgraaf (Princeton), Prof. dr. Mirjam van Praag (VU Amsterdam), Prof. Geert ten Dam (UVA Amsterdam), Drs. R.J.H.M Robert-Jan Smits (TU Eindhoven), Prof.Dr. J. de Vries (RUG), Prof.dr.ir. T.H.J.J. (Tim) van der Hagen (TU Delft), Vinod Subramaniam (Voorzitter College van Bestuur UT), Prof. Louise Fresco (WUR), Prof.dr. W. van de Donk (Voorzitter College van bestuur Tilburg University), Prof.Mr. Annetje Ottow (Voorzitter Universiteit Leiden) Dr. Karl (K.L.L.M.) Dittrich Voorzitter CvB Open Universiteit), Pieter Duisenberg (VSNU), Prof.dr. M. Snijder (NFU), Prof.Dr. D.H.J (Daniël) Wigboldus (Voorzitter College van bestuur Radboud Universiteit, Prof.Dr. A. (Anton) Pijpers (Voorzitter College van Bestuur) Prof.Dr. H. Brinksma (Voorzitter College van Bestuur) Erasmus Universiteit, Prof.Dr. M.(Martin) Paul (Voorzitter College van Bestuur) Maastricht University, Ben Geerdink (Rijn IJssel MBO-opleidingen), Adnan Tekin (MBO Raad), Paul Rosenmöller (VO-raad), Maurice Limmen (Vereniging Hogescholen), Prof.dr. P. Schnabel, (vm. Directeur Sociaal en Cultureel Planbureau), Albert-Jan Thomassen (FBNed), Freddy Weima, (Voorzitter PO Raad), Prof.dr. Marcel Levi (NWO), Hans Schikan (Special Envoy Vaccins en Lid Topteam Life Sciences & Health), Prof.Dr. A.H.G. (Alexander) Rinnooy Kan, Rinke Zonneveld (InnovationQuarter), Dina Boonstra (NOM), Marco Smit (Horizon), Dick ten Voorde (Impuls), Brigit van Dijk (BOM), Tys van Elk (Liof), Vincent van Woerkom (InWest), Arjan van den Born (ROM Utrecht), Wendy de Jong (Oost NL), Jaap Bond (Topsector Tuinbouw en Uitgangsmaterialen), Lars Flinkerbusch, directeur (Economic Board Duin en Bollenstreek), Harry Wientjes (Economic Board The Hague), Jaap Smit (Voorzitter Economic Board Zuid-Holland), Frank Ponsioen (Voorzitter Economic Development Board Alphen aan den Rijn), Sjoerd Vollebregt (Voorzitter Economic Development Board Drechtsteden), Femke Halsema (Amsterdam Economic Board), Adri Bom Lemstra (GreenPorts Nederland), Jolanda Heistek (GreenPorts West Holland), Prof.dr. Ineke Sluiter (president KNAW), Prof H. Clevers (o.a. Hubrecht Instituut), Willem Buijs (MKB Vertegenwoordiger Topsector Water & Maritiens), Thecla Bodewes (o.a. Topsector Water & Maritiem), Prof.dr. ir. Mark van Koningsveld (Topsector Water & Maritiem), Aad Veenman (o.a. Topsector Logistiek), Paul de Krom (TO2 Federatie), Carmen van Vilsteren (Topsector Life Science & Health), Dirk Duijzer (Topsector Agri&Food en mede namens MKB- en wetenschapsvertegenwoordiger), Mark Hendrikse (Topsector Hightech Systemen en Materialen), Manon Janssen (Topsector Energie), Tom van Aken (Topsector Chemie vertegenwoordiger MKB), Jacqueline Vaessen (Topsector Chemie boegbeeld), J. (Jo-Annes) de Bat (Gedeputeerde Economische Zaken Zeeland), S.H.M.(Stephan) Satijn (Gedeputeerde Economische Zaken Limburg), E. (Eddy) van Hijum (Gedeputeerde Economische Zaken Overijssel), J.N (Jan-Nico) Appelman (Gedeputeerde Economische Zaken Flevoland), R. (Robert) Strijk (Gedeputeerde Economische Zaken Utrecht), IJ. (IJzebrand) Rijzebol (Gedeputeerde Economische Zaken Groningen), F. (Friso) Douwstra (Gedeputeerde Economische Zaken Friesland) en H. (Henk) Brink (Gedeputeerde Economische Zaken Drenthe), Ilse Zaal (Gedeputeerde Economische Zaken Noord-Holland), Christianne van der Wal (Gedeputeerde Economische Zaken Gelderland), Martijn van Gruijthuijsen (Gedeputeerde Economische Zaken Noord-Brabant), Meindert Stolk (Gedeputeerde Economische Zaken Zuid-Holland).

Bijlage: Analyse vestigingsklimaat

Op alle ranglijstjes die wat zeggen over het vestigingsklimaat scoort Nederland nog goed. We behoren steevast tot de top-10. Maar wij zien steeds meer serieuze signalen uit de praktijk dat onze positie langzaam afbrokkelt en onder druk komt als we niks doen. Daarbij moeten we ons realiseren dat ranglijstjes gebaseerd zijn op cijfers en prestaties uit het verleden. Een aantal voorbeelden waarover we grote zorgen hebben:³

- Beroepsbevolking:** Nederland scoort hoog op lijstje over de kwaliteit van de beroepsbevolking. Zo scoren we een 6de plaats op de *global talent index*.
Maar: De Onderwijsinspectie waarschuwt al een aantal jaren voor toenemende kansenongelijkheid in het onderwijs.⁴ Sinds 2003 dalen de gemiddelde scores van Nederlandse leerlingen op alle vaardigheidsgebieden (lezen, rekenen en natuurwetenschappen)⁵ Op het gebied van onderzoek kampen onderzoeksgebieden, waaronder zeker de bèta-technische gebieden, stelselmatig met een tekort aan middelen. Dat is niet alleen funest voor de toestroom van nieuwe (internationale) kennis, maar ook voor het talent dat carrière wil maken in het (internationaal) onderzoek. Ondertussen schreeuwen groeiende en innovatieve bedrijven om technisch talent en slagen we er maar niet in die op te leiden. Dit tekort vormt een grote belemmering voor duurzame economische groei.⁶
- Kennis en innovatie:** Uiteindelijk zijn kennis en innovatie dé factoren waarmee we ons internationaal zullen moeten onderscheiden. Nederland is een innovatief topland, de Europese Commissie noemt ons een *innovatieleider*. De Nederlandse wetenschap is van topkwaliteit en we scoren ook behoorlijk op octrooien en andere vormen van intellectueel eigendom.
Maar: De Nederlandse R&D-inspanningen lopen sterk achter op de koplopers. Dat het innovatieklimaat verslechtert wordt pijnlijk zichtbaar in de negatieve R&D-balans van ons land. Jaarlijks investeren Nederlandse bedrijven 1,3 miljard meer in het buitenland dan andersom buitenlandse bedrijven in Nederland⁷. En ondanks het feit dat het Nederlandse *start-up ecosysteem* van topniveau is, slagen we er maar weinig in om te komen tot echte *scale-ups*. Met name in de gebieden van de toekomst, zoals kunstmatige intelligentie (AI) en biotechnologie. De constante druk op fiscale instrumenten voor innovatie én onzekerheden rondom het octrooistelsel maken dat het innovatieklimaat verder verslechtert.
- Leefklimaat:** Het leefklimaat bestaat uit een veelheid van factoren (van een goede woonomgeving tot tolerantie tot gezondheid). Volgens de NFIA behoort Nederland op dit gebied tot de top.
Maar: De ruimtelijke druk op Nederland is de afgelopen decennia enorm toegenomen en die toename zal doorzetten. Wonen, natuur, economische & agrarische activiteiten, mobiliteit, water en de energietransitie concurreren om de vierkante meters. Nederland staat voor een grote verbouwing van de fysieke omgeving. Hoe deze verbouwing uitpakt is van grote invloed op het vestigingsklimaat van ons land. Een oplossing voor de stikstofproblematiek is van groot belang, want dit zet nu een rem op de broodnodige investeringen. Uit internationale benchmarks blijkt bovendien dat Nederland steeds minder tolerant is ten opzichte van het talent dat van buiten komt maar ook voor Nederlands talent dat in het buitenland opereert. De uitgebreide discussie over dubbele nationaliteit is daar een voorbeeld van. Bovendien zijn er wachtlijsten bij onze internationale scholen en is de belangrijke *30 procentsregeling* versoerd (ingekort van acht naar vijf jaar) wat ons minder aantrekkelijk maakt voor (schaars) internationaal toptalent.
- Internationale verbindingen:** een sterk netwerk van internationale verbindingen is van oudsher de kracht van Nederland. Ons wegennet en OV-verbindingen zijn sterk, net als onze twee andere traditionele knooppunten Schiphol en Rotterdam die van internationale topkwaliteit zijn ook. Qua netwerkqualiteit staat Schiphol op de eerste plek qua directe connectiviteit. Ook is Nederland is de afgelopen twintig jaar een belangrijk internationaal knooppunt geworden van digitale infrastructuur, kennis en bedrijvigheid: *de digitale mainport*.

³ Gebaseerd op WEF. Dit zijn ook de elementen waar bijvoorbeeld investeringsagentschappen landen op scoren (bron: NFIA)

⁴ <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/rapporten/2021/04/14/de-staat-van-het-onderwijs-2021>

⁵ Bron BHM rapport Onderwijs.

⁶ Zo wijst de *global talent ranking* op slechte posities (buiten de top-20) van Nederland op onder andere high tech skills.

⁷ Bron: KNAW, wederzijdse versterking (2018), dit negatieve saldo loopt ook steeds verder op.

Maar: De positie van Schiphol ligt verder stevig onder vuur,⁸ vooral ten opzichte van non-EU hubs. Met name Rusland en Turkije doen het als concurrenten erg goed en timmeren aan de weg.⁹ Terecht wordt gevraagd om verdere verduurzaming, maar het is zaak daarbij oog te hebben voor het speelveld. Zo zijn er nog maar weinig (HSL-)verbindingen met grote steden tot 700 kilometer afstand, wat de mogelijkheden beperkt tot versterking van het intercontinentale netwerk van Schiphol.

5. **Internationaal ondernemen:** *'This tiny country feeds the world'* kopte *National Geographic* nog geen drie jaar geleden. Een schip in het Suezkanaal loopt vast? De Nederlanders komen wel met de oplossing. Of denk aan het cluster van bedrijven in Brainport waar het wereldwijde tempo van de digitale revolutie in belangrijke mate wordt bepaald dankzij de machines van een andere nationale trots: ASML. Zo zijn er talloze voorbeelden van succesvolle Nederlandse internationale ondernemers en sectoren. Onze exportpositie is nog goed.

Maar: Ons aandeel export in bbp is de afgelopen jaren eigenlijk niet of nauwelijks gegroeid terwijl andere landen ons in lijken te halen. We zijn steeds minder uniek met ons aandeel dat we in het buitenland verdienen. Andere landen zetten nadrukkelijk in op extra investeringen en het aantrekken van talent en (internationale) bedrijven. De concurrentie is fors toegenomen.

6. **Fiscaliteit:** Voor zowel binnenlandse als buitenlandse ondernemingen is het belastingstelsel een belangrijke factor in de overwegingen waar activiteiten plaatsvinden. Traditioneel kon Nederland veel internationale ondernemingen aan zich binden dankzij een aantrekkelijk fiscaal stelsel dat aantrekkelijk was voor investeringen en bedrijvigheid, maar dat helaas ook op grote schaal kapitaalstromen aantrok zonder of met een beperkte economische betekenis. Desondanks wisten Nederlandse regio's zeer veel internationale ondernemingen aan zich te binden.

Maar: Andere landen hebben sterke elementen uit ons fiscale systeem gekopieerd en verbeterd. Tegelijkertijd heeft Nederland eenzijdig haar stelsel ontdaan van enkele aantrekkelijke elementen en loopt de belastingdruk op. Het is geheel terecht dat ontwikkelingsstructuren worden opgeheven. Wij pleiten niet voor nieuwe fiscale 'slimmigheden', maar vragen vooral om een stabiel en voorspelbaar systeem en een Belastingdienst die zich opstelt als partner. Én een stelsel dat zich kan blijven meten met de landen waarmee wij concurreren om investeringen en werkgelegenheid. Een land met een relatief kleine thuismarkt en veel buitenland is immers gebaat bij een belastingstelsel dat fiscale drempels wegneemt voor zaken doen over de grens en dat internationale handel en (wederzijdse) investeringen aantrekkelijk maakt. Bovendien moet het stelsel een gelijk speelveld tussen nationale en internationale ondernemingen op binnen- en buitenlandse markten borgen.

---

⁸ ACI connectivity report. Deze laat een topositie zien van Schiphol maar ook een daling van 52 procent van de connectiviteit.

⁹ Uit de cijfers blijkt dat 2020 Schiphol de 'mooiste verliezer' was ten opzichte van deze luchthavens: grote verliezen, maar net wat minder dan andere EU hubs.